

KISEBBSÉGI KÉRDÉS A MAGYAR KÜLPOLITIKÁBAN

SCHANDA TAMÁS

Félúton: Sólyom László külpolitikája

Jelen tanulmány aktualitását az adja, hogy a magyar köztársasági elnök mandátumának feléhez érkezett. Érdeemes ilyenkor megvizsgálni, hogy a rendkívül aktív¹ – sőt, a pártpolitikától magát függetleníteni akaró² – elnöki politika milyen célokat tűzött ki, mit és mennyire tekintett hangsúlyos témának, mit tudott felmutatni a külkapcsolatok terén. A diplomáciai mondanivaló különösen izgalmas egy olyan államfőnél, aki megválasztása pillanatától fogva deklaráltnak fontosnak tartja saját üzenetének a társadalom legszélesebb köreihez való eljuttatását, folyamatosan új, nemzetközi szövetségek és intézmények létrehozására bíztat.³

A köztársasági elnök diplomáciai feladatai

A magyar alkotmány érdekessége és alkotmányjogi különlegessége, hogy a köztársasági elnöki tisztséget nem a végrehajtó hatalom része-

¹ Göncz Árpád 1991–1993 közötti államfői időszaka mérhető csak hozzá.

² Ennek leglátványosabb és legnagyobb vihart kavart mozzanata, hogy míg az előző köztársasági elnökök a különböző közjogi funkciókra történő jelöléskor egyeztettek a politikai pártokkal, Sólyom László – ha ezt nem írta elő törvényi kötelezettség – önállóan választotta ki a jelölteket. Ez csak egyik lehetséges értelmezése az elnöki politikának, ellenvéleményeket fogalmaznak meg többek között a következő írások: Habemus Papam. *Magyar Narancs*, 2007. július 19. 3. old.; Tamás Tibor: Sólyom László morális válsága. *Népszabadság Online*, 2007. augusztus 1. www.nol.hu/voks/cikk/462526/; M. László Ferenc: Villogó zöld. *Magyar Narancs*, 2007. december 20. 14–18. o.

³ Lásd például: Zöld Elnökök Hálózata, ENSZ környezetvédelmi világszervezet megalakítására tett javaslat. 60. ünnepi ENSZ közgyűlés, New York, 2005. www.un.org/webcast/summit2005/statements/hun050914eng.pdf

ként határozza meg. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy az alkotmányjogászok között ne lenne arról vita, hogy a köztársasági elnök besorolható-e a végrehajtó ágba, vagy pedig mentesül a hatalmi ágak szétválasztásának általános elve alól. A dualista koncepció azt mondja, hogy a végrehajtó hatalom megoszlik a kormány és a köztársasági elnök között, míg a másik vélemény szerint a pártok felett álló, semleges elnök, mintegy negyedik hatalmi ágként jelenik meg, a többi fölé emelkedik. A dolgozatnak nem feladata, hogy pro vagy kontra érveket keressen és állást foglaljon, ugyanakkor fontos rámutatni, hogy az alkotmányjogászok többsége a magyar köztársasági elnök hagyományos hatalmi ágaktól való függetlensége mellett foglal állást, javarészt a fentebb kifejtett alkotmánybeli deklarációra hivatkozva. Ez a függetlenség azonban semmiképpen sem jelent tényleges politikai hatalmat, sőt, sokkal inkább jelzi, hogy az elnök a gyakorlati végrehajtás helyett összállami és -nemzeti reprezentatív feladatokat lát el. („Magyarország államfője a köztársasági elnök, aki kifejezi a nemzet egységét, és őrködik az államszervezet demokratikus működése felett.”⁴)

A Magyar Köztársaság elnöke a legmagasabb közjogi méltóság Magyarországon, aki egyszemélyben képviseli a magyar államot, és ebből következően az elnöknek kiemelt fontosságú szerepe van a diplomáciában. Az Alkotmány az elnöknek tartja fent a legfontosabb nemzetközi szerződések aláírásának jogát, még ha a szerződés megkötése a törvényhozás hatáskörébe tartozik is, és az országgyűlés előzetes jóváhagyása szükséges.

A köztársasági elnök feladata, hogy fogadja és megbízza a külföldi nagyköveteket és követeket, de az ő joga, hogy kinevezze (természetesen a hazai jogszabályoknak megfelelően, a külügyminiszter előterjesztésére, és az Országgyűlés külügyi bizottságának véleménynyilvánító szavazása után) a külföldre akkreditálandó magyar követeket is.

Természetesen az elnöki diplomácia nem merül ki a fent felsorolt hivatalos és protokolláris jellegű feladatokban, az elnököknek joguk és lehetőségük van akár a diplomácia testületeken vagy a sajtón keresztül véleménynyilvánításra, zárt és nyílt plénum előtti megszólalásra.

Az elnöknek lehetősége van kifejezni álláspontját és hozzáállását a külföldi vezetőkhez azzal is, hogy a külföldieknek adományozható

⁴ A Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény 29.§.

állami kitüntetések⁵ joga a Köztársasági Elnököt illeti. Szintén elnöki jogkör, bár nem mindenki sorolja a diplomáciai eszköztára közé, hogy ő dönt az állampolgársági ügyekben. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy mind a két döntés meghozatalához szükséges a miniszterelnök vagy az illetékes miniszter⁶ ellenjegyzése.

A köztársasági elnök diplomáciai munkáját nagyban meghatározza – valójában megnehezíti – az a tény, hogy az elnökhöz tartozó hivatal nagysága eltörpül a nemzetközi szereplők stábjához képest. A Köztársasági Elnöki Hivatal munkatársainak (30–50 fő), csupán töredéke dolgozik a külügyi főosztályon, így a köztársasági elnök – a köztisztviselői karon belül – csak a Külügyminisztérium szakértőire és szakmai anyagaira támaszkodhat.

Sólyom László elnöki szerepfelfogása

Sólyom László hivatalának elfoglalásakor, azaz államfői minőségében mondott legelső beszédében így fogalmazott: „Mától kezdve az alkotmány szerint én képviselem a magyar államot. Szinte megtestesítem. Éppen ezért szükséges leszögezni: az állam nem én vagyok [...] a magyar állam alkotórésze és alkotója a magyar nép.”⁷ Alkotmányjogásként,

⁵ Itt kell megjegyezni, hogy a köztársasági elnök kitüntetési jogkörének pontos tartalmáról Sólyom László az Alkotmánybíróságtól jogértelmezést kért 2006. március 13-án, miután nem sikerült megegyeznie a március 15-én kitüntetendők pontos névsoráról az előterjesztő miniszterelnökkel és miniszterekkel. A kérdés lényege, hogy a köztársasági elnöknek van-e lehetőség a jogi előfeltételek vizsgálata mellett tartalmi ellenőrzésre is. Sajátos körülmény, hogy sokan párhuzamot vontak a kinevezési jogkörrel kapcsolatos alkotmánybírói értelmezésekkel, amelyeknek éppen Sólyom volt az előadója (8/1992 AB, 48/1991 AB, 36/1992 AB). Ezen alkotmánybírói végzések kimondták, hogy az elnöknek joga van személyi kérdésben önálló politikai döntést hozni, amennyiben az államszervezet demokratikus működését látja veszélyeztetve. Az Alkotmánybíróság 47/2007 határozatában kimondta, hogy bár a fentebb említett alkotmánybírói döntéseket – a két jogkör különbözőségénél fogva – nem lehet precedensnek tekinteni, de az elnöknek joga van tartalmi szempontok miatt megtagadni az aláírást, amennyiben a Magyar Köztársaság alkotmányos rendjébe ütközik az előterjesztés.

⁶ Állampolgársági ügyek esetén, a belügyminiszter jogutódjaként az igazságügyi és rendészeti miniszter az ellenjegyző a 125/1993. (IX. 22.) Kormányrendelet értelmében.

⁷ Részlet Sólyom László hivatalba lépésekor elmondott beszédéből. 2005. augusztus 5. http://www.keh.hu/keh/beszedek/20050805solyom_laszlo_hivatalba_lepesekor_mondott.html

majd immár elnökként azt is leszögezte: „A köztársasági elnök a magyar alkotmány szerint semmiféle végrehajtó hatalommal nem rendelkezik.”⁸ Az elnöki szerepkörrel járó diplomáciai feladatok és az „elnöki önállóság” kérdése fontos Sólyom Lászlónak. A külpolitikai megszólalásokat figyelve látható, hogy sokkal nagyobb igényt tart a saját mozgásterre, mint elődei.

Sólyom már az első interjúiban világossá teszi, hogy elnöksége alatt a szegénység elleni küzdelemre, a környezetvédelemre és a határon túli magyarok ügyére szeretne hangsúlyt helyezni.

A sajtó – és néhány esetben a belpolitikai szereplők éles bírálatára – több ízben világossá tette, hogy bár igényt tart az önállóságra, de nem tekinti magát teljesen függetlennek a kormánytól: „Gyakorlom az önálló politikát, de ez nem független a kormányétól. Alkotmányos jogállásom az, hogy a kormány külpolitikáját hajtom végre. Ezen belül viszont fenntartom azt a szabadságot, hogy mit mondok [...] vannak önálló akcióim, de minden esetben felelősséggel járok el.”⁹ Az önállóság és függetlenség kérdése azért is különösen izgalmas Sólyom László esetében, mert a rendszerváltás utáni időszakban az Alkotmánybíróság elnökeként – gyakran előadó bíróként is – az ő általa előterjesztett alkotmánybíróági határozatok állapították meg (az akkoriban aktív, a jogköreinek értelmezésén tágítani szándékozó Göncz Árpád és Antall József miniszterelnök vitáira adott válaszként), hogy a köztársasági elnök kívül áll a végrehajtó hatalmon, önálló államfői hatásköre van.¹⁰

Sólyom László elnöki identitásának másik mozzanata, amit bírálói gyakorta szemére is vetnek, hogy saját magára mint intézményre tekint.¹¹ Ezzel kapcsolatban az *index.hu*-nak a következőket nyilatkozta: „Amikor azt mondom, hogy 'az elnök' így meg úgy, akkor az intézményről beszélek. Magától értetődik, hogy az elnök nem folytat párbeszédet, amikor nem az a tiszte. Megvan a politikai és szakmai véleményem is bizonyos kérdésekről, de az elnöki pozíció nem engedi, hogy azt mondjam, amit szeretnék, hanem azt, amit az elnökség a szerepfelfogásom szerint lehetővé tesz.”¹²

⁸ Radikális szemléletváltásra van szükség. Sólyom László interjúja az MTI-nek. 2007. november 6. http://www.keh.hu/keh/interjuk/20071106mti_interju.html

⁹ Martin József Péter – Simon Ernő: Nem szabad elkenni semmit. *Figyelő*, 2006. augusztus 3. 12–15. o.

¹⁰ 48/1991 AB

¹¹ Debreczeni József: Elnök vagy Király. *Népszabadság*, 2007. szeptember 23.

¹² Bodoky Tamás – Kárpáti Márton: Még nem adtam fel. *Index.hu*, 2007. december 4. <http://index.hu/politika/belfold/solyom8713/>

Sólyom László kilenc éven keresztül – a rendszerváltástól kezdődően – volt az Alkotmánybíróság elnöke. Alkotmánybíróként és az Alkotmánybíróság alapító-elnökeként olyan sajátos és egyszeri szerepet töltött be, amely nagyban formálhatta a taláros testület működési formáját és kereteit. Részben Sólyom elnöki működésének tulajdonítható, hogy az 1990-es években kialakult, és tekintélyre tett szert az Alkotmánybíróság. A jelentősebb politikai és média visszhangot kiváltó kérdések tárgyalásakor az ügy előadását saját magára osztotta ki. Ennek kiemelése azért fontos, mert látható, hogy míg a belpolitikai világában valóban jelentős tapasztalatokkal érkezett az elnöki pozícióhoz, a külpolitika rendszere és szokásjogai, a mindennapi protokoll újdonságot jelenthetett számára. Az Alkotmánybíróság elnökeként próbálta minimalizálni reprezentatív feladatait, illetve külföldi utazásai sokkal kevésbé protokolláris-politikai, mint inkább szakmai utak voltak.

Sólyom László és a külpolitika

Megválasztása után a *Magyar Hírlap*nak adott interjújában arra a kérdésre, hogy aktív külpolitikát fog-e folytatni, Sólyom László óvatos választ adott: „Az aktivitással itt is csinján bánnék.”¹³ Ebben az interjúban deklarálta azt is, hogy mint a köztársaság elnökének a mindenkori kormány külpolitikáját kell követnie, ezen belül azonban hangsúlyokat szabadon helyezhet el. Ugyanakkor fenntartja magának azt a jogot is, hogy ha nagyon nem ért egyet egy úttal vagy mondandóval, akkor abban nem vesz részt. Ugyanakkor az első intézkedései között, a Hivatal átvételekor megalakított egy új főosztályt is a külügyi mellé, egy saját köztársasági elnöki protokoll főosztályt. Ez a Külügyminisztériumtól való függetlenség egy jelentős lépése, hiszen eddig ezt a diplomáciában nélkülözhetetlen feladatot a minisztérium biztosította az elnöki hivatalnak. (Részben ez ma is így van.)

Az elnök 2005. augusztus – 2007. december között 49 külföldi utazáson vett részt. Ebből mindösszesen négy ízben utazott az európai kontinensen kívülre: kétszer Afrikába (Algéria – 2007. június 2. és Egyiptom – 2006. december 12.), kétszer pedig Észak-Amerikába (USA – 2005. szeptember 14. és Kanada – 2007. április 24.). A legtöbbször, összesen hat alkalommal Szlovákiában járt, illetve négyszer fordult meg Lengyelországban.

¹³ Szombathy Pál – Sztankóczy András: Nem akarok szeretett elnökünk lenni. *Magyar Hírlap*, 2005. augusztus 5. 1. és 4–5. o.

Sólyom László többször bírálta a magyar kormányt és a magyar diplomáciát annak óvatosságáért,¹⁴ felkészületlenségéért,¹⁵ és átgondolatlanságáért. Utóbbira legjobb példa, amikor a magyarországi nemzetpolitika megújításának szükségességét emelte ki: „[...] amikor a magyar nemzetpolitika újragondolása elodázhatatlanná vált, de ennek szempontjai nem állnak készen.”¹⁶ A magyar nemzet határon túl maradt tagjaira való fokozott odafigyelés – ahogyan később részletesen bemutatom – a sólyomi külpolitika markáns vonása. Sólyom kritizálja azt is, hogy nincs karaktere a magyar diplomáciának, túlságosan követő magatartást folytat.¹⁷ A Külügyminisztériumot és a külpolitikát ért kritikát a sajtó nem vette jó néven az elnöktől.¹⁸ Sólyom szerint a korszerű külpolitika fontos szegmense a gazdaságdiplomácia, a gazdasági élet szereplőinek (diplomáciai) támogatása pedig a kormányzat feladata – erre az elnöknek nincs lehetősége.¹⁹

Az elnöki politikát Sólyom László látványosan meg kívánta különböztetni a gyakorlatias politikai ügymenettől. Szerinte sikerre hozható távon lehet csak számítani, az elnöki munkának és politikának nem a napi ügyek megoldása a feladata. Ez a feladat-felfogás jelenik meg a külügyekhez való hozzáállásában is: „politikai nézeteltérések, napi ügyek megoldása nem tartozik az elnöki szintre [...] van a politikának egy másik, perspektivikusabb, elvi és történelmi alapokra építő rétege is.

¹⁴ „Óvatos a magyar külpolitika. Pedig semmi baj nem történt azzal, hogy a török elnöknek szóba hoztam a kurd kérdést. Ő elmondta a török álláspontot, hogy a kurdok, mivel szintén muzulmánok, nem számítanak kisebbségnek. Én pedig az uniós állásponttal replikáztam [...] Mindez nem befolyásolta a tárgyalások jó hangulatát és menetét. Viszont egy 'nagy' uniós tagállam nagykövete aznap délután kifejezte örömét, hogy végre valaki szóba hozta az emberi jogokat.” Martin József Péter – Simon Ernő: Nem szabad elkenni semmit. *Figyelő*, 2006. augusztus 3. 12–15. o.

¹⁵ „[...] Török elnök itt járt a minap, a rodostói Rákóczi házról, illetve a külkereskedelmi mérlegről bőven kaptam információkat, ám a kurdokról például nem volt elegendő anyag és vélemény a külügyi dossziében.” Uo.

¹⁶ Az Ernst Múzeum Közös tér című kiállításának köszöntése. 2006. május 10. http://www.keh.hu/keh/beszedek/20060510koszonto_kozos_ter.html

¹⁷ Martin József Péter – Simon Ernő: Nem szabad elkenni semmit. *Figyelő*, 2006. augusztus 3. 12–15. old.

¹⁸ Sólyom letolta a külügyet. *Népszabadság*, 2006. augusztus 4. 7. o.; Gereben István: Lemond a magyar államfő? *Élet és Irodalom*, 2006. szeptember 1. 15–16. o.

¹⁹ „Helyeslem, hogy ma már a diplomácia jelentős része gazdaságdiplomácia, de ez alapvetően a kormány feladata. Én nem szeretnék magammal vinni látogatásaimra egy repülőgépnyi üzletembert, mert a tevékenységüket nem látom át.” Martin József Péter – Simon Ernő: Nem szabad elkenni semmit. *Figyelő*, 2006. augusztus 3. 12–15. o.

[...] A mi lehetséges feladatunk az, hogy a hosszú távú stratégiai együttműködésen dolgozzunk.”²⁰ Ez az a szint, ahol az Magyar Köztársaság Elnöke árnyalni tudja az ország külpolitikai vonalát. Sólyom László ide emelte be a zöld politikát, de a kormányzati diplomáciánál hangsúlyosabb szerepet kaptak az emberi jogi kérdések.²¹ Foglalkozott az USA terrorizmus elleni harcával,²² a törökországi kurd-kérdéssel is.

*„Engedjék meg, hogy szeressem egykor közös hazánk egészét”²³
– magyarok, túl a határokon*

Sólyom László elnökségének egyik legmeghatározóbb iránya, hogy nagy hangsúlyt fektetett a határokon túl, de a Kárpát-medencében élő magyarokra. A sólyomi szimbolika egyik első jele volt, hogy legelső interjúját a pozsonyi *Új Szónak*²⁴ adta. Ennek jelentőségéről maga nyilatkozott így: „Határozott üzenet volt, hogy az első interjúmat a pozsonyi magyar napilapnak adtam. A határon túli magyarok ügye túlságosan érzelmi és pártpolitikai üggyé vált, pedig sok a szakmai kérdés, amelyet például a kettős állampolgársággal kapcsolatban tisztázni kell.”²⁵

A határon túli magyarok állampolgárságának kérdésében később keményebben fogalmazott, hangsúlyozva, hogy a kérdés nem csak jogi, hanem politikai síkon is fontos. Elnökségének első augusztus 20-i

²⁰ Részlet Sólyom László beszédéből a szlovákiai Besztercebányán, ahol a Bél Mátyás Egyetemen nyilvános beszélgetés keretében párbeszédet folytatott Ivan Gašparovič szlovák köztársasági elnökkel és egyetemistákkal. 2006. november 16. <http://www.keh.hu/keh/beszedekek/20061116besztercebanya.html>

²¹ A 2005. szeptember 14-én megrendezett ENSZ csúcstalálkozón támogatta, hogy állítsák fel az ENSZ Emberjogi Tanácsát. www.un.org/webcast/summit2005/statements/hun050914eng.pdf

²² „Az államfőnek nincs önálló külpolitikai koncepciója. De van mozgástere ahhoz, hogy az általa fontosnak ítélt értékek határozott megjelenítésével 'színezzék' a magyar külpolitikát. Ennek jegyében vetettem föl az ENSZ-ben, majd Bush elnökkel találkozáskor az emberi jogok és a terror elleni küzdelem összeegyeztetése-nek kérdését.” Szerető Szabolcs – Villányi Károly: Legyen értelme az áldozatnak. *Magyar Nemzet*, 2006. augusztus 19. 21. és 25. o.

²³ Részlet Sólyom László beszédéből a szlovákiai Besztercebányán, ahol a Bél Mátyás Egyetemen nyilvános beszélgetés keretében párbeszédet folytatott Ivan Gašparovič szlovák köztársasági elnökkel és egyetemistákkal. 2006. november 16. <http://www.keh.hu/keh/beszedekek/20061116besztercebanya.html>

²⁴ Az államfő köteles a határon túliak gondját viselni. *Új Szó*, 2005. június 24.

²⁵ Szombathy Pál – Sztankóczy András: Nem akarok szeretett elnökünk lenni. *Magyar Hírlap*, 2005. augusztus 5. 1. és 4–5. o.

beszédében a közélet szereplőit a kettős-állampolgárság vita megnyugtató lezárására szólította fel.²⁶ Később azt nyilatkozta: „[...] szögezzük le, hogy a kettős állampolgárság gyakorlatilag értelmét veszti, ha uniós tagok lesznek. Ugyanakkor érzelmileg én megértem ezt. A magyar igazolvány pont ezt a célt szolgálta, hogy minden magyart elérjen, nemcsak az egymással tárgyaló és konferenciázó eliteket, hanem bárkit.”²⁷ Sólyom László arra is újból felhívta a figyelmet, hogy az elnöki politikának a napi politika fölé kell emelkednie a külpolitika területén is, sokkal inkább a perspektivikusabb, távolabbi célokat kell figyelembe vennie.²⁸ Azonban azt is világossá tette, hogy: „[...] más politikát viszek, mint a hagyományos jobb, vagy a nem létező baloldali magyarságpolitika”.²⁹

Az elnök a szomszédos országokban élő magyarság helyzetének megvitatására az ottani tudomány és civil társadalom képviselőinek főszereplésével 2006 tavaszán konferencia-sorozatot kezdeményezett, *Határon túli magyarság a 21. században* címmel. Sólyom már a legelső meghívóban deklarálta, hogy a cél a jelenlegi helyzet és problémák minél pontosabb megismerése, egy új szemléletmód kialakítása. 2006–2007-ben négy téma került napirendre: *Tények és perspektívák – egy új megközelítés igénye* (2006. május 4.), *Identitás-megőrzés tömbben és szövetségben* (2006. november 30.), *Autonómia, regionalizmus, regionális fejlesztés* (2007. május 18.), *Támogatáspolitikai, civil kezdeményezések, befektetés: a felzárkózás esélyei a határon túl* (2007. november 30.). Sólyom a mandátumával járó egyik legfontosabb kérdésnek tartja – összhangban az Alkotmánnyal³⁰ – a határon túli magyarok ügyét, a protokolláris keretek helyett a szakmaiságot

²⁶ „Igen, a határon túli magyarokról is beszélek. Az ő magyar állampolgárságuk ügye fájdalmasan féltresiklott. De ez nem maradhat így! Megoldást kell találnunk, annak tudatában, hogy ez nem csupán jogi, hanem politikai kérdés is.” Részlet Sólyom László 2005. augusztus 20-án a Kossuth téren elmondott beszédéből. http://www.keh.hu/keh/beszedek/20050820solyom_laszlo_koztarsasagi_elnok_unnepi.html

²⁷ Sólyom László köztársasági elnök interjúja a Duna TV Közbeszéd című műsorának, 2006. december 1. <http://www.keh.hu/keh/interjuk/20061201kozbeszed.html>

²⁸ „Egy ilyen elnöki párbeszédben új hangot lehet megütni. Tehát itt ki lehet szállni abból, amivel a napi sajtó foglalkozik, a kellemetlen ügyekből – azt kell mondani, ez egy emeltebb szint, hosszabb távra tervezzünk.” Uo.

²⁹ Bodoky Tamás – Kárpáti Márton: Még nem adtam fel. *Index.hu.*, 2007. december 4. <http://index.hu/politika/belfold/solyom8713/>

³⁰ „A Magyar Köztársaság felelősséget érez a határain kívül élő magyarok sorsáért, és előmozdítja a Magyarországgal való kapcsolatuk ápolását.” 1949. évi XX. törvény, a Magyar Köztársaság Alkotmánya.

helyezve előtérbe. Kiindulópontja, hogy a magyarság határokon túl élő részének problémáit nem lehet megoldani, ha nem ismerjük pontosan a probléma mibenlétét. Ennek kutatásához pedig elsősorban szakértőkre és nem politikusokra van szükség, így a konferenciasorozatot zárt körben tartották, csak civil és a kutatói szférában elismert személyek kaptak meghívót. A tudomány felé való elmozdulást jelzi a meghívóban³¹ felvetett kérdések szakmaiságai is. Sólyom rámutatott, hogy e rendezvények nem a Magyar Állandó Értekezletet (MÁÉRT) helyettesíti, bár annak hiányában a konzultáció lehetősége különösen fontos.³² A konferencia-sorozat előadásainak egy része szerkesztett formában megjelent a *Pro Minoritate* folyóiratban.

Az első – *Tények és perspektívák* című – konferencia utáni sajtótájékoztatón Sólyom így fogalmazott: „megerősödött az a tény, hogy nem lehet általában a határon túli magyarságról beszélni. Az egyes országokon belül is rendkívül tagolt a magyarság helyzete, régióként gyökeresen mások a magyar emberek kilátásai.” Veszélyként emelte ki, hogy felmérések szerint a környező lakossághoz képest a magyar anyanyelvűek aluliskolázottak, az értelmiségi réteg szinte mindenütt igen vékony. A meghívott kutatók fontosnak tartották rámutatni, hogy (magyar) iskola nélkül nincs magyar identitás, a nyelv egyedül képtelen megtartani a nemzettudatot. Ugyanakkor az elnök arra is figyelmet fordított, hogy nélkülözhetetlen a kisebbségben élő magyarok számára elsajátítani a többségi nyelvet, hiszen csak ez biztosítja munkaerő-piacokon való boldogulásukat.

A konferencia sajtóvisszhangja vegyes volt, a *Magyar Narancs* publicisztikája³³ a határon túlról érkező kutatók és civil vezetők legitimitását kifogásolta. A cikk írója szerint a magyarságnak a környező országokban választott vezetői vannak, és a magyarországi elit téved, amikor saját maga jelöli ki a tárgyalópartnereit. A *Magyar Nemzet* üdvözölte³⁴ az elnöki kezdeményezést, a *Heti Válasz*³⁵ több más médiumhoz hasonlóan annak a reményének adott hangot, hogy az elnöki politika egyik fő

³¹ http://www.keh.hu/keh/htm_konferencia/2006_majus_4/20060428meghivo.html

³² Sólyom László köszöntője a *Határon túli magyarság a 21. században. Identitás-megőrzés tömbben és szórványban* címmel rendezett konferencián 2006. november 30. http://www.keh.hu/keh/beszedek/20061130htm_koszonto.html

³³ Parászka Boróka: Sámánok – Az államfő és a határon túli magyarok. *Magyar Narancs*, 2006. május 4. 43. old.

³⁴ Pataky István: A folytatásban bízva. *Magyar Nemzet*, 2006. május 5. 7. o.

³⁵ Ablonczy Bálint: Lépéselőnyben az elnök. *Heti Válasz*, 2006. május 11. 12–15. o.

vonala lesz – a környezetvédelem mellett – az új nemzetstratégiához való hozzájárulás. A határon túli magyar nyelvű sajtó³⁶ üdvözölte az elnök kezdeményezését, és érdemként tüntette fel, hogy a konferencia-sorozat következő állomásaira is a civil és a tudományos élet szereplőit és nem a politikusokat tervezik meghívni. A konferencián hallottakat-tapasztalatakat Sólyom felhasználta és beépítette a későbbi beszédeibe és interjúiba, az eredményeket alkalmazta a saját magyarság-stratégiájában is.³⁷

A második konferencia – *Identitás-megőrzés tömbben és szórványban* – technikailag hasonló volt az elsőhöz: egynapos zártkörű rendezvény, viszonylag kevés résztvevővel, rövid előadásokkal és kerekasztal-megbeszéléssel a Sándor-palotában. Foglalkoztak a nyelvpolitika, az oktatás, felnőtteképzés, a szórványpolitika kérdéseivel, a támogató intézményi és finanszírozási formákkal. A résztvevők egyetértettek abban, hogy ugyan fáziseltolódásokkal, de minden régióban ugyanazok a folyamatok zajlanak. Hangsúlyt kapott, hogy a szórvány magyarság kérdése egy olyan téma, ami méltatatlanul kimarad a hazai közéletből. Másnap Sólyom a *Duna TV*-nek erről így nyilatkozott: „Kevesen tudják, hogy a határon túli magyarságnak egy nagyon nagy része, mondjuk 600–800 000 ember tekinthető szórványban élőknek. Az azt jelenti, hogy nem tömbben él együtt, ahol megvannak az intézményei, a saját iskolája, a temploma, a saját értelmisége, a saját vállalkozásai, hanem többségi idegen nyelvű környezetben, amikor nappal állandóan érintkezik az anyaállamnak a lakosságával, ahol más nyelven beszél, és voltaképpen kétnyelvűen él.”³⁸

A harmadik konferencián – *Autonómia, regionalizmus, regionális fejlesztés* – szóba került, hogy az autonómiával kapcsolatban sokan elfelejtik: a területi autonómia mellett létezik kulturális és személyi autonómia is, illetve a regionális együttműködések fejlesztésében olyan lehetőségek rejlenek,

³⁶ Rác Vince: Tanácskozás a kisebbségben élő magyarokról. *Új Szó*, 2006. május 12.; Nem lehet általában a határon túli magyarságról beszélni. *Kárpátalja Online*, 2006. május 12. <http://www.karpatok.uzhgorod.ua/hetilap/archivum/278szam/b3.html>

³⁷ „Elmúlt az a korszak, amikor a még egyöntetűnek elképzelt határon túli magyarság intézményeinek feltámasztása folyt, budapesti központtal és támogatással. [...] Ugyanakkor világossá vált, hogy az egyes közösségek helyzete és önképe is nagyon eltérő, s a magyar társadalmak még az egyes országokon belül is változatosnak tagoltak.” Sólyom László köztársasági elnök beszéde a Duna Televízió 15 éves fennállásának alkalmából a televízió székházában rendezett ünnepségen, 2007. december 12. http://www.keh.hu/keh/beszede/20071212duna_tv_unnepsege.html

³⁸ Sólyom László köztársasági elnök interjúja a Duna TV Közbeszéd című műsorának 2006. december 1. <http://www.keh.hu/keh/interjuk/20061201kozbeszed.html>

melyeket sokkal kevésbé övezi a környező országok gyanakvása. Sólyom László megnyitó beszédében hangsúlyozta, hogy az uniós csatlakozással megváltozott az anyaország viszonya a határokon túl élőkkel: egy részükkel a továbbiakban a kapcsolatot az unió keretein belül tudja tartani, míg más nemzetrészek várhatóan hosszú ideig az Unión kívül maradnak, ezért rájuk különös figyelmet kell fordítani. A konferencia után Sólyom László az *MTV*-nek így nyilatkozott: „Megnyugtató, hogy nem segítséget kérnek. Nem azért vannak itt, hogy megmondják, mit kérnek Magyarországtól, hanem nagyon tárgyilagosan, szinte szenvtelenül festették le, hogy mi a helyzet a népességfogyástól kezdve a nyelvvomlason át az egyes határmenti régióknak a gazdasági lepusztulásáig, illetőleg azokat a változásokat is, hogyha egy régió éppen fellendül.”³⁹ A konferencián elhangzottakról részletesen beszámolt a határon túli magyar sajtó, a magyarországi médiumok érdeklődése azonban erősen csökkent.⁴⁰

Az elnök az autonómia törekvésekkel kapcsolatban kifejtette: „A magyarországi kisebbségi politikának az alapelve az, hogy a kisebbségeket autonómia illeti meg: a szöványokban élőket kulturális autonómia, a tömbben élőket területi autonómia. E mellett mindig ki fogunk állni.”⁴¹ „[...] területi autonómia elvileg a Székelyföldön lehetséges. Kulturális autonómia viszont mindenhol kell, hogy legyen.”⁴² Az autonómia önmagában nem nyújt megoldást, a magyarországi elvárások sokszor illuzórikusak.⁴³ Ennek okát elsősorban a kérdésben mutatott általános tájékozatlanságban vélte felismerni, hozzátéve, hogy a környező

³⁹ Sólyom László köztársasági elnök interjúja az *MTV Kárpát Expressz* című műsorának a *Határon túli magyarság a 21. században. Autonómia, regionalizmus, regionális fejlesztés* címmel rendezett konferencia után 2007. május 21. <http://www.mtv.hu/videotar/?id=2201>

⁴⁰ Regionalizmus és autonómia. *Krónika*, 2007. november. 25.; Autonómiáról konzultál Sólyom. *Kitekinto.hu*, 2006. május 18. http://www.kitekinto.hu/bem-rak-part/2007/05/18/autonomiarol_konzultal_solyom; Feltárni az autonómia lehetőségeit. *Új Szó*, 2007. május 19.

⁴¹ Sólyom László köztársasági elnök beszéde az Országos Horvát Napok nyitó rendezvényén. Pécs, 2006. november 11. http://www.keh.hu/keh/beszede/20061111horvat_napok.html

⁴² Sólyom László köztársasági elnök beszéde a Torontói Magyar Ház díszvacsoráján 2007. április 24. http://www.keh.hu/keh/beszede/20070424toronto_magyar_haz.html

⁴³ Sólyom László köztársasági elnök meghívó levele a *Határon túli magyarság a 21. században* III. konferenciájára. http://www.keh.hu/keh/htm_konferencia/2007_majus_18/meghivo_level.html

országok általános nemzetfelfogása nagy mértékben ütközik a magyarországgal és a magyar autonómia törekvésekkel.⁴⁴

A negyedik konferencia – *Támogatáspolitikai, civil kezdeményezések, befektetés: a felzárkózás esélyei a határon túl* – megnyitása alkalmával Sólyom László azt hangsúlyozta, hogy a konferenciasorozat eredményeit be kellene emelni a gyakorlati magyarságpolitikába.⁴⁵ Témaként felmerültek – a magyar és a szomszédos országok állami, valamint az uniós költségvetési forrásainak számbavétele mellett – az üzleti szereplők és a Kárpát-medence magyar lakta térségeibe befektető magyar vállalkozások lehetőségei. Szóba kerültek a támogatások elvi és a szétosztás gyakorlati és intézményi problémái, külön kiemelve a civil kezdeményezések megsegítésének lehetőségeit. A résztvevők hangsúlyozták, hogy az előrelépéshez szükség lenne a magyar–magyar kapcsolatokon belül a bizalom helyreállítására, hosszú távú támogatáspolitikai koncepció kidolgozására, ami nélkül nem lehetséges a határon túli magyar fejlesztési tervekről gondolkodni. A résztvevők között egyetértés alakult ki abban, hogy a támogatási döntések meghozatalakor a civilek számára nagyobb teret kell biztosítani, mint a politikai akaratnak. A konferenciával a magyarországi sajtó az előzőnél is kevesebbet foglalkozott, és immár a határon túli média is mérsékelt érdeklődést tanúsított, gyakorlatilag csak az MTI híryanagát vették át.⁴⁶

Az elnök 2006. március 15-én az Operaházban elmondott beszédében,⁴⁷ majd a 2006-os választások utáni Országgyűlés alakuló ülésén el-

⁴⁴ „Az összes környező országban 19. századi értelemben vett nemzetállam-építés folyik, ők a határaikon belüli területeiket ki akarják tölteni a domináns nemzettel. Ezt Magyarország egyrészt a történelmi tények, a magyar népesség államhatárokkal való feldarabolása miatt nem követheti. [...] Míg Szlovákia a szlovák nép állama, Románia a román nép állama, Magyarország nem a magyar nép állama, mert nálunk a kisebbségek is egyenrangú, nemzetalkotó tényezők.” Bodoky Tamás – Kárpáti Márton: Még nem adtam fel. *Index.hu*, 2007. december 4. <http://index.hu/politika/belfold/solyom8713/>

⁴⁵ Sólyom László köztársasági elnök megnyitója a *Határon túli magyarság a 21. században. Támogatáspolitikai, civil kezdeményezések, befektetés: a felzárkózás esélyei a határon túl* című konferencián 2007. november 30. http://www.keh.hu/keh/htm_konferencia/2007_november_30/20071130megnyito.html

⁴⁶ www.transindex.ro, Kárpáti Igaz Szó, www.szabadsag.ro, Hír Tv, Magyar Nemzet Online, www.vajdasagma.info, Magyar Szó Online, www.magyarorszag.ma, www.barikad.hu

⁴⁷ „Itt az idő! De ezt most is úgy értsük, ha nem most, lehet hogy soha! Megváltoztak az idők, s egyetlen esélyünk, ha a további változásoknak elébe megyünk. [...] de a határon túli magyarokra vonatkozó politikát alapvetően újra kell gondolni.

mondott beszédében is a határon túli magyarság iránti kötelezettségeire figyelmezteti a képviselőket: „Új alapon, és közösen kell újra felépíteni a határon túli magyarsággal kapcsolatos politikát.”⁴⁸ Ezek közé az új alapok közé kell tartoznia a szórványban élőkre és problémáikra való gondos figyelemnek.⁴⁹ A schengeni csatlakozás előestéjén elmondott beszédében nem feledkezett meg a határon túli magyarokról sem, amikor kifejezte együttérzését a kárpátaljai és dél-vidéki magyarsággal, biztosítva őket támogatásáról törekvéseikben.⁵⁰ Korábban arra figyelmeztetett: a magyar nemzetstratégia hiánya miatt előfordulhat, hogy a határon túli magyar rész társadalmak fejlődése továbbra is szétartó marad (nem csak a magyarországitól, hanem egymástól is), több központja lesz a magyarságnak. Így az Európai Unió integrációs feladatok között meg kell jelennie a magyar–magyar kapcsolatok javításának is.⁵¹

Például abból kellene kiindulni, hogyan gondolkodnak azok a határon túli fiatalok, akik már a rendszerváltások után nőttek fel. Miért és hogyan akarnak ők magyarok maradni? Mit, mi újat várnak az anyaországtól a hagyományos segítség helyett vagy mellett? Szakszerűen, pontosan ismernünk kellene, milyenek, s mennyire különböznek a határon túli magyar társadalmak, létszámban, gazdasági és szellemi erőben, szervezetségben! Van, ahol egyetem kell, s van, ahol elemi iskolát kell kiharcolni. Nincs egységes megoldás. Kell egységes érzelem: elszántság és együvé tartozás, de mindenütt más-más tettekre van szükség. A határon túli magyarságnak gazdasági erőre, értelmiségre, kulturális és politikai intézményekre van szüksége ahhoz, hogy fennmaradjon. S bár itthon szeretnek tömbmagyarságban gondolkodni, a jövő érdekében nagyon figyeljünk a szórványban élők igényeire! A nagy, mindig is vegyes lakosságú területek a megmaradás iskolái voltak és maradnak, de az együttélés is. S az együttélést, az együttélés szellemét a szomszéd nemzetekkel szintén meg kellene kísérelnünk megújítani. Az újra-kezdés érdekében én meg fogom tenni mindazt, amit a köztársasági elnök megtehet.” Sólyom László köztársasági elnök Operaházban mondott ünnepi beszéde az 1848–49. évi forradalom és szabadságharc nemzeti ünnepén. 2006. március 15. http://www.keh.hu/keh/beszedek/20080315kituntetes_atadas.html

⁴⁸ Beszéd az Országgyűlés alakuló ülésén. 2006. május 16. http://www.keh.hu/keh/beszedek/20060516ogy_beszed.html

⁴⁹ „Eközben százezrekre rúg, és nő azoknak a száma, akik idegen környezetbe vándorlás, vagy vegyes házasságból való származás folytán már csak török a magyart, és tört identitással rendelkeznek. A szórványgondozásnak rájuk is ki kellene terjednie” Az Ernst Múzeum *Közös tér* című kiállításának köszöntése. 2006. május 10. http://www.keh.hu/keh/beszedek/20060510koszonto_kozos_ter.html

⁵⁰ Sólyom László köztársasági elnök beszéde a Sándor-palotában a schengeni csatlakozás előestéjén. 2007. december 20. <http://www.mtv.hu/videoar/?id=14814>

⁵¹ Bodoky Tamás – Kárpáti Márton: Még nem adtam fel. *Index.hu.*, 2007. december 4. <http://index.hu/politika/belfold/solyom8713/>

Sólyom diplomácia bonyodalomba keveredett,⁵² amikor a Visegrádi Négyek elnökeinek találkozásán Václav Klaus cseh elnök előtt szóba hozta Mirek Topolánek cseh miniszterelnök levelét, melyben a Beneš-dekrétumok ügyében többek között megkövette a csehországi magyarokat. Klaus Sólyomtól szerzett tudomást a levélről, melynek tartalmával egyébként nem értett egyet.⁵³

A magyar külügynek az elmúlt években az egyik legnagyobb kihívást pont a szlovák parlamentnek a Beneš-dekrétumokat megerősítő határozata (2007. szeptember 20.), és az ezt követő szlovák–magyar nyilatkozatháború és diplomáciai elhidegülés jelentette. Sólyom 2007. szeptemberéig ötször járt Szlovákiában, jó kapcsolatokat ápolt Ivan Gašparovič köztársasági elnökkel, akivel közös fórumot tartottak egyetemisták előtt Besztercebányán és Piliscsabán 2006. novemberében. A szlovák parlament határozata után, 2007. október 2-án Révkomáromba utazott – hangsúlyozottan magánlátogatásra – egy civil szervezet meghívásának eleget téve. Sólyom újságírói kérdésre elmondta, hogy ha hivatalos programja lett volna, akkor azt a kialakult helyzetben lemondaná, azonban „ha Gašparovič elnök úr bármelyik magyarországi városba átjön, mi örömmel látjuk.”⁵⁴ A Selye János Egyetemen tartott beszédében pedig megerősítette a szlovák parlamenti határozattal kapcsolatban: „Nem fogok mellette szó nélkül elmenni.”⁵⁵

Sólyom László egyik fontos, 2007. október 22-én a Műegyetemen elmondott beszédében felhívta a figyelmet arra, hogy 1956-ban a határon túliak is kiálltak a forradalom mellett. Azonban míg Magyarországon a forradalmárokat rehabilitálták, addig Romániában – ahol 20 halálos ítélet született és 14 000 évnyi börtönt szabtak ki – ez nem történt meg.⁵⁶ Az elnök kijelentette: „Kértük és kérjük a romániai elítéltek rehabilitálását.”

⁵² Kovács Zolán: Hic Rhodus. *Élet és Irodalom*, 2006. május 19. 1. old.

⁵³ Klaus magyarázatot kér a magyarokat megkövető levélre. *Origo*. 2006. január 12. <http://www.origo.hu/nagyvilag/20060112klaus.html>

⁵⁴ Az MTI tudósítása Sólyom László révkomáromi látogatásáról. 2007. október 2. http://www.keh.hu/keh/kozszereselek/20071002szlovakia_revkomarom.html

⁵⁵ Az MTI tudósítása Sólyom László révkomáromi látogatásáról. 2007. október 2. http://www.keh.hu/keh/kozszereselek/20071002szlovakia_revkomarom.html

⁵⁶ Sólyom László köztársasági elnök ünnepi beszéde a Műegyetem aulájában rendezett megemlékezésen (2007. október 22.) <http://www.keh.hu/keh/beszede/20071022muegyetem.html>

A szimbolikus sólyomi politizálás egyik szintén vitatott⁵⁷ megítélésű eseménye volt, amikor 2007. március 15-én az állami ünnepségen való részvétel helyett magánlátogatáson vett részt Erdélyben, és a kolozsváriakkal ünnepelt együtt, kifejezve ezzel a magyar nemzet egységét. A kontextust az adta, hogy ez volt az első magyar nemzeti ünnep Románia 2007 januári EU-s csatlakozása óta. Sólyom lépése Magyarországon nagy vihart kavart, a romániai sajtó azonban gyakorlatilag nem vett róla tudomást. A magyarországi figyelmet sem elsősorban Sólyom lépésének értékelése, hanem az keltette fel, hogy Szili Katalin házelnök és Gyurcsány Ferenc miniszterelnök vitába keveredett a köztársasági elnök helyettesítése kérdésében. Az MSZP sajnálkozott Sólyom távolléte miatt, de tiszteletben tartotta az elnök döntését,⁵⁸ a FIDESZ képviselője pedig azt nyilatkozta, hogy tudomásul veszik azt.⁵⁹

Mindezek tükrében érdemes kitérni arra, mit gondol Sólyom László a „nemzet egységéről”, amit az Alkotmány szerint az elnöknek kell képviselnie.⁶⁰ A 15 éves *Duna TV* ünnepségén elmondott beszédében a következőket szögezte le: „Ma a magyar nemzetet több országban élő, több központú, regionális kulturális nemzetként kell felfognunk”.⁶¹ A határokon túli magyarok kérdését tehát nem érzelmi síkon, hanem alkotmányos, jogi, technikai keretek között kell megközelíteni. Az őket érintő problémák megoldása során nem lehet szembemenni a többségi társadalommal. Nemzetfogalma nem a vérségi és származási kötelékek mentén épül fel, hanem az egyén identitásából, a közösséghez tartozás vállalásából következik. Ez az oka annak, hogy az állampolgárság kérdését nem tartja döntőnek, a kettős állampolgárságot pedig nem tartja megoldásnak, hiszen annak csak a jogi oldalára és előnyeire figyel: az állampolgárság esélyt nyújt a határokon átívelő kapcsolatok ápolásának

⁵⁷ S.Z.: Sólyom László szupersztár. *Transindex.ro*, 2007.március 15. www.politika.transindex.ro/?cikk=5338; Lányi András: Az elnök a helyén volt. *Magyar Hírlap*, 2007. március 17. 17. old.; Kovács Zoltán: Értelmezési kérdések. *Élet és Irodalom*, 2007. március 16. 1. old.

⁵⁸ Lendvai Ildikó a *Napkelteben*. 2007. március 13. <http://napkelte.wildom.hu/naptv/naptv.visszanezo.page?nap=20070313#>

⁵⁹ Deutsch-Für Tamás sajtótájékoztatója. www.fidesz.hu/index.php?CikkID=73844

⁶⁰ 1949. évi XX. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányáról 29. § (1)

⁶¹ Sólyom László beszéde a *Duna Televízió* 15 éves fennállásának alkalmából a tévé székházában rendezett ünnepségen. 2007. december 12. http://www.keh.hu/keh/beszedekek/20071212duna_tv_unnepsege.html

egyszerűsítésére. Ahogy Sólyom László rámutat, ennek így már nincs jelentősége azon országok esetében, melyek Magyarországhoz hasonlóan tagjai az Európai Uniónak (lásd Románia, Szlovákia, Szlovénia, Ausztria). Ukrajna esetében a kettős állampolgárság az ukrán alkotmánnyal ellentétes, ezért annak megadása tulajdonképpen csak Szerbia felé jelentene tényleges változást. Sólyom László a határokon túli magyarság helyzetének megoldására az egyéni és közösségi önrendelkezésből, az egyén személyes szabadságából, mint alapvető emberi jogból levezetett autonómiát (kulturális vagy/és területi) tartja járhatónak.

A New York intermezzo

Sólyom László diplomáciájának összegzésekor nem feledkezhetünk meg bírálói vesszőparipájáról sem.⁶² Megválasztása utáni, a *Magyar Hírlap*nak adott interjújában egy európai államfőtől szokatlanul erős bírálót fogalmazott meg az Egyesült Államokkal szemben: „El kell ismerni Amerika súlyát és szerepét. De azt is képviselem: ne essünk túlzásokba a rendkívüli intézkedésekkel és jogkorlátozásokkal. Én például addig nem megyek – tudósként sem mentem – az Egyesült Államokba, amíg ujjlenyomatot kell adnom.”⁶³ Bírálói felrötták neki nemcsak az USA-val szembeni erős fogalmazást, hanem a következetlenségét is, hiszen alig néhány hónappal később részt vett a New York-i tünnepi ENSZ közgyűlésen. Sólyom László érvelése szerint viszont nem sértette meg korábbi ígéretét, hiszen nem az amerikaiakhoz, hanem az ENSZ ülésére ment, a helyszín pedig csak technikai kérdés.⁶⁴ Fontosnak tartotta egyik interjújában azt is hangsúlyozni, hogy az ujjlenyomat-kérdés nem befolyásolta a Magyarországra látogató George W. Bush elnökkel való viszo-

⁶² Pl.: Gereben István: Az új magyar államfő első hat hónapja. *Élet és Irodalom*, 2006. február 17. 8–9. old.; Dési András – Horváth Gábor: Sólyom elmegy Kanadába, pedig oda is kell vízum, *Népszabadság Online*, 2006. augusztus 4. <http://nol.hu/cikk/412815/>; Gereben István: Lemond a magyar államfő? *Élet és Irodalom*, 2006. szeptember 1. 15–16. old.

⁶³ Szombathy Pál – Sztankóczy András: Nem akarok szeretett elnökünk lenni. *Magyar Hírlap*, 2005. augusztus 5. 1. és 4–5. o.

⁶⁴ „Kritikusaim kedvenc témája, hogy tavaly ősszel mégis részt vettem az ENSZ állam-és kormányfői csúcstalálkozóján. Csak hogy én nem az Egyesült Államokba, hanem az ENSZ-be mentem. Igaz, nem érkezhettem Budapestről a székház tetején lévő helikopter-leszállóra, de nem vettem részt semmilyen kapcsolódó amerikai rendezvényen.” Martin József Péter – Simon Ernő: Nem szabad elkenni semmit. *Figyelő*, 2006. augusztus 3. 12–15. o.

nyát.⁶⁵ Nyilvánvaló, hogy New York-i kérdéssel kapcsolatban nem volt sikeres az elnöki kommunikáció, ami tapasztalatlanságának tudható be.

Szintén Amerikához köthető az elnök egy másik – mind a magyarországi, mind a nemzetközi⁶⁶ politikát érintő – intézkedése. Sólyom László a 1995. évi XCVII. törvény módosításáról szóló törvénnyel⁶⁷ szemben politikai vétót emelt: megfontolásra visszaküldte azt az Országgyűlésnek, felhívta a figyelmet az általa aggályosnak tartott (különleges) személyes adatok átadására, amit a törvény szabályozni kívánt. Hozzá tartozik a dologhoz, hogy ez a törvény az Európa Tanács által elfogadott nemzetközi szerződés, amit a Magyar Országgyűlésnek ratifikálnia kell. A parlamenti pártok mindegyike egyetértett a módosítással, a parlament gyakorlatilag egyhangúlag fogadta el.⁶⁸

Zöld-vonal: a jövő ígérete

A sólyomi politika következő fontos eleme a „fenntartható fejlődés” jelszó alatt összefogott környezeti és életmód-váltás. Ennek a magyarországi közéletben nagy visszhangja volt, alább csak a nemzetközi vonatkozásokra térek ki.

A zöld elnökök hálózatának létrehozása Sólyom László eddigi elnöki mandátumának – véleményem szerint – hosszútávon a legnagyobb hatású diplomáciai lépése. Ezen informális szerveződés létrehozása már csak azért is jelentős a magyar külügy szempontjából, mert a hagyományosan követő magatartást folytató külpolitika helyett, itt diplomáciai kezdeményezésről van szó. Talán pont ez az indoka annak, hogy

⁶⁵ „Bush elnök engem valóban meghívott, többször is visszatért rá. A beszélgetés vége felé, ismét rákérdezett, hogy akkor mikor is jövök. Amint a vízumot eltörlik, azonnal – válaszoltam. Bush hatalmasat nevetett, s ebben a vidám légkörben fejeztük be a találkozót, miközben magyarázta, hogy a vízum nem elnöki hatáskör.” Uo.

⁶⁶ Hungary's President says no to the PNR agreement. www.libertysecurity.org/article1212.html

⁶⁷ Az Európai Unió és az Amerikai Egyesült Államok között az utas-nyilvántartási adatállomány (PNR) adatainak a légi fuvarozók általi feldolgozásáról és az Amerikai Egyesült Államok Belbiztonsági Minisztériuma részére történő továbbításáról szóló Megállapodás kihirdetéséről, valamint a légi közlekedésről szóló 1995. évi XCVII. törvény módosításáról szóló törvényt az Országgyűlés 2006. november 20-án fogadta el.

⁶⁸ A KNDP képviselőcsoportjának módosító indítványát fogadta el az Országgyűlés: az utasnak hozzá kell járulnia ahhoz, hogy adatait külföldre, intézményeknek átadják.

a magyar média nem tud és nem tudott mit kezdeni ezzel a lépéssel, gyakorlatilag nem vett róla tudomást. Ezzel szemben a nemzetközi közvélemény érdeklődéssel kíséri a zöld elnökök aktív lépéseit, többek között az EU elmarasztalását, amiért nem a megfelelő ütemben hajta végre zöld politikáját és levélben álltak ki a biodiverzitás mellett is.⁶⁹

A jövő nemzedékek jogainak védelme szintén eredeti súlyomi gondolat. A magyarországi ombudsmani rendszer átalakításának, és a jövő nemzedékek érdekei jogi képviselőjének lehetővé tételéről szóló, a Védegylet által készített törvényjavaslat jogi normájának megalkotója Sólyom László volt 2000-ben. A törvényjavaslat az országgyűlésben kétszer megbukott a parlamenti pártok ellenállása miatt, de a 2007. novemberében létrejött a megállapodás és elfogadták az új ombudsmani tisztséget. Ez a jövő generációk iránti felelősségérzet jelenik meg akkor is, amikor nemzetközi szinten sürgeti valamilyen jogvédő szervezet felállítását.⁷⁰

Sólyom László külpolitikájának szintén jelentős lépése volt az is, amikor az ENSZ 60. közgyűlésén, New Yorkban, egy új környezetvédelmi világszervezet megalakítására tett javaslatot: „Magyarország más tagállamokkal együtt támogatja, hogy a nemzetközi környezetvédelem koherensebb intézményi keretek között történjen. Építenünk kell a már meglévő intézményekre, miközben folytatnunk kell a párbeszédet a civil társadalommal, mely elvezethet egy ENSZ környezetvédelmi szervezet megalakításához. Ez a szervezet egyszerre szolgálhatná bolygónk hatékonyabb védelmét, és a felnövekvő generációk érdekeinek képviselőjét, védelmét.”⁷¹ Az elnök ezt a javaslatát – Stjepan Mesic horvát, Heinz Fischer osztrák és Karolos Papoulias görög köztársasági elnök társaságában – a World Science Forum helyszínén is megismételte.⁷² Az MTI-nek

⁶⁹ „Ebben bíráltuk, hogy az EU nem hajta végre zöld programját, kiálltunk a biodiverzitás mellett. Ugyebár ez utóbbi érinti a génmódosított élelmiszerek körüli vitát.” Martin József Péter – Simon Ernő: Nem szabad elkenni semmit. *Figyelő*, 2006. augusztus 3. 12–15. old.

⁷⁰ Pl.: Sólyom László 2005. szeptember 14-én New Yorkban az ENSZ közgyűlésen elmondott beszédében hívta fel a figyelmet a jövő generáció jogaira. www.un.org/webcast/summit2005/statements/hun050914eng.pdf

⁷¹ Részlet Sólyom László 2005. szeptember 14-én New Yorkban az ENSZ közgyűlésen elmondott beszédéből www.un.org/webcast/summit2005/statements/hun050914eng.pdf

⁷² Szükség van egy ENSZ környezetvédelmi világszervezet megalakítására, amely erős jogosítványokkal rendelkezik. Sólyom László beszéde. World Science Forum, Magyar Tudomány Akadémia, 2007. november 8. http://www.sciforum.hu/index_2007.php?content=news_20071109_b&image=news

nyilatkozva, Sólyom a szervezet létrehozását összekapcsolta az ENSZ megújításának kérdésével is.⁷³

A köztársasági elnök arra is többször felhívta a figyelmet, hogy a környezeti kihívások nem merülnek ki a sokat emlegetett globális klímaváltozásban. A probléma leszűkítése a megoldási modelleket is torzítja.⁷⁴ Sólyom szerint – egybehangzóan az Európa Tanács döntéseivel – meg kell kezdeni akár az egyoldalú lépéseket a „zöld” témák (elsősorban a levegő, a talaj és víz szennyezése) ügyében, nem szabad megvárni Kínát, az USA-t vagy bárki mást. Az elnök következetesen képviseli azt, hogy a „fenntartható fejlődés” valóban az egyetlen járható út. „A megoldás csak az lehet, hogy teljesen, radikálisan meg kell változtatni az életmódunkat, az életfilozófiát – a termelésben és a fogyasztásban egyaránt. Ha nem vesszük például figyelembe azt, hogy az éghajlati problémák milyen mértékben érintik a Föld országait, akkor az úgynevezett fejlett világot elöntik majd az ökológiai menekültek. A környezetvédelemnek tehát magában kell foglalnia a javak méltányos elosztását is.”⁷⁵ Sólyom László a nemzetközi színtéren is sikeresen képviselt zöld politikájával új színt hozott a magyar diplomáciába.

Az elnök és az Unió

Sólyom László egyik első interjújában már arról beszélt, hogy az Európai Uniónak mélyebb integrációra van szüksége.⁷⁶ Röviddel később,

---

⁷³ „Tudjuk, hogy az ENSZ megújításra szorul, de vannak szakosított szervei, amelyek jól működnek, hogy csak az UNESCO-t, az UNICEF-et vagy az UNIDO-t említsem. Egy új szakosított szervezet tehát beleférhetne az elkerülhetetlen reformba” Radikális szemléletváltásra van szükség. Sólyom László interjúja az MTI-nek. 2007. november 6. http://www.keh.hu/keh/interjuk/20071106mti_interju.html

⁷⁴ „[...] a klímaváltozás, amiről most annyit beszélnek, amire már felfigyeltek az emberek, nem az egyetlen megoldandó probléma. Legalább ilyen nagy bajt jelent a fogyó édesvíz, nagy baj van a biodiverzitással, hiszen fajok ezrei halnak ki nagyon gyorsan. De említhetném a talajromlást, a sivatagosodást, az erdők kipusztítását. Egyfelől kifogyóban van az emberiség legnagyobb táplálékforrása, a tengeri halállomány, másrészt nő a Föld népessége.” Radikális szemléletváltásra van szükség. Sólyom László interjúja az MTI-nek. 2007. november 6. http://www.keh.hu/keh/interjuk/20071106mti_interju.html

⁷⁵ Uo.

⁷⁶ „[...] hiszen továbbra is elkötelezett Európa-párti vagyok, dacára a megtorpanásoknak. A mélyebb integrációt pártolom, nemcsak gazdasági, hanem kulturális,

az augusztus 20-i beszédében már komolyabb bírálatot is megfogalmazott: „Igaz, hogy az Európai Unió döntéshozatala nem eléggé demokratikus”.⁷⁷ A magyar médiára jellemző módon ebből a beszédből nem a kiemelt mondat kavart vihart, hanem egy másik kijelentés: „EU országai között nagyságunkat tekintve középhatalom vagyunk, hogy mi is alkítjuk, mi történjen, és mi történhet az Unióban.” Ezt később Sólyom a következőképpen magyarázta: „a középhatalom kifejezés kifejezetten a lakosságszámra vonatkozott, hiszen tele van az EU 2–3 milliós államokkal. Viszont az uniós döntéshozatalban szerepe van a lakosság létszámának is.”⁷⁸ A média rögtön ugrott,⁷⁹ készen volt erre a vitatott körülmények között lezajlott elnökválasztás óta. Bíráloi szerint a középhatalom megfogalmazás két okból is szerencsétlen: egyrészt az ilyen jellegű megkülönböztetés felett eljárt az idő, másrészt, ha ragaszkodunk a fogalomhoz, akkor középhatalomnak pl. Franciaország tekinthető.

Sólyom László az *Europe in a World in Transformation* konferencián bírálta az Uniót, hogy továbbra is csak egy szűk csoport látja át tevékenységét és felhívta arra is a figyelmet, hogy az Európai Unió bővülő jogalkotása nem jár együtt azzal, hogy uniós polgárok felfogják és megemésszék az európai közös jogrend egyre nagyobb térnyerését. Felhívta a figyelmet arra is, hogy a jog mellett az uniós politizálás egy új, sajátos politikai kultúrát is létrehoz.⁸⁰ Ahogy az elnök sommásan megfogalmazta: „Mindez azonban nem termelt ki egységes szellemet. Európa az elitek projektje volt és egyelőre az is maradt.”⁸¹

---

szellemi és politikai téren is.” Szombathy Pál – Sztankóczy András: Nem akarok szeretett elnökünk lenni. *Magyar Hírlap*, 2005. augusztus 5. 1. és 4–5. o.

⁷⁷ Részlet Sólyom László 2005. augusztus 20-án a Kossuth téren elmondott beszédéből. http://www.keh.hu/keh/beszedek/20050820solyom_laszlo_koztarsasagi_elnok_unnepi.html

⁷⁸ Martin József Péter – Simon Ernő: Nem szabad elkenni semmit. *Figyelő*, 2006. augusztus 3. 12–15. o.

⁷⁹ Székely János: Van ok az önbizalomra. *Élet és Irodalom*, 2005. augusztus 26. 28. old.; Búr-Báky Miklós: Az alkotmány őre. *Magyar Narancs*, 2005. szeptember 1. 42–43. old.; Szabó András: Sólyom túlértékeli Magyarországot *origo.hu*, 2005. augusztus 25. <http://www.origo.hu/itthon/20050824tulzott.html>; Gavra Gábor: Sólyom, Gyurcsány két jó barát. *hirszerzo.hu*, 2005. augusztus 25. <http://www.hirszerzo.hu/cikk.hirszerzo.3170.html>

⁸⁰ Beszéd a *Europe in a World in Transformation* a Magyar Tudományos Akadémián rendezett konferencián. 2006. december 14. http://www.keh.hu/keh/beszedek/20061214konferencia_mta.html

⁸¹ Uo.

Sólyom László köztársasági elnöknek az Európai Unióval kapcsolatos politikájában is megjelenik a fenntarthatóság és a környezetvédelem szempontja. Ezért hangsúlyozza, hogy egyrészt ez a terület az egyike azon feladatoknak, amiben Magyarország az egész Közösség érdekében tehet. Fontosnak tartja kiemelni azt is, hogy a környezet védelme mélyen gyökerezik a keresztény európai hagyományban.⁸² Másrésztől kifejezi, hogy nem szabad megfélemlíteni, hogy a környezeti terhelések nagyobb részéért a nyugati országok felelősek. Éppen ezért szükség van a megfelelő (belső) elszámolásra a tagországok között: „Az Európai Unió esetében fontos számunkra, hogy a fenntarthatóság szempontjából is nézzük a régi és az új tagok közötti viszonyt. Mi eddig „kisebb lábnyomot hagytunk a világon”, azaz ökológiailag jobban állunk, mint a 15 régi tagállam. Az új tagok hatalmas érintetlen, de legalábbis igen jó állapotú természeti tőkét vittek be az EU-ba, és a Nyugathoz képest viszonylag alacsony a fogyasztásunk.”⁸³

Az EU bővítésével kapcsolatban Sólyom László többször kifejtette, hogy Magyarország érdeke a bővítési folyamat folytatása, feltéve, ha a csatlakozni szándékozó országok teljesítik az elvárt követelményeket.⁸⁴ Ezt az elkötelezettségét képviselte az Alfred Moisiu albán köztársasági elnökkel való 2006. júniusi találkozásokor is: „A magyar külpolitika következetesen fellépett és fellép azért, hogy a Délkelet-Európa népei világos európai perspektívát kapjanak. Ezért támogatjuk az Unió bővítési politikájának következetes folytatását; azt, hogy valamennyi, a csatlakozás feltételeit teljesítő ország a NATO, illetve az Európai Unió tagjává

---

⁸² „A környezetvédelmet sorolom másodikként azon területek közé, ahol Magyarország egy európai értékközösség létrejöttéhez hozzájárulhat. A magyar Alkotmánybíróság értelmezése a környezetvédelemhez való jogról olyan eredmény, amit európai kollégái is felhasználhatnak. [...] Hangsúlyozom, a környezet védelme és a jövő generációkért vállalt felelősség olyan értékek, amelyek közvetlenül gyökereznek Európa keresztény hagyományában, de szekularizált világunkban is általános érvénnyel és egyesítő erővel bírnak.” Uo.

⁸³ Radikális szemléletváltásra van szükség. Sólyom László interjúja az MTI-nek. 2007. november 6. http://www.keh.hu/keh/interjuk/20071106mti_interju.html

⁸⁴ Sólyom László köztársasági elnök válasz-pohárköszöntője a Heinz Fischer szövetségi elnök által adott díszében. 2005. augusztus 26. [http://www.keh.hu/keh/](http://www.keh.hu/keh/beszedek/20050826solyom_laszlo_koztarsasagi_elnok_valasz-poharkoszontoje.html) [beszedek/20050826solyom_laszlo_koztarsasagi_elnok_valasz-poharkoszontoje.html](http://www.keh.hu/keh/20050826solyom_laszlo_koztarsasagi_elnok_valasz-poharkoszontoje.html); Sólyom László köztársasági elnök köszöntője a Magyarországon akkreditált diplomáciai missziók vezetőinek a Sándor-palotában adott újrakezdési fogadáson. 2006. január 16. <http://www.keh.hu/keh/20060116fogadas.html>

válhasson.”⁸⁵ Hasonlóan biztatóan, bár visszafogottabban nyilatkozott Sólyom László Ahmet Necdet Sezer török köztársasági elnökkel való találkozáskor is.⁸⁶

A schengeni csatlakozást az elnök kiemelkedően fontos és régen várt pillanatnak tartotta, ami a szabadság egy évszázada elveszett dimenzióját állítja vissza. Kiemelte, hogy a határokon átívelő természetes régióknak ezentúl még inkább együtt kell tervezniük a jövőjüket.⁸⁷

A 2006-ban megválasztott új Országgyűlés alakuló ülésén, ahol Sólyom a konszenzust, világos külpolitikai stratégia kidolgozását sürgette, felhívta a figyelmet arra, hogy a megszületendő tervezetnek alkalmazkodnia kell az Európai Unió hosszabb távú tervezéséhez, és működési ritmusához is.⁸⁸ Kiemelte az is, hogy nem lehet működő nemzetstratégiát alkotni megfelelő szomszédságpolitika nélkül.⁸⁹

Összegzés

Sólyom László külpolitikájának összegzése nem könnyű feladat. Az elnöki diplomácia sokkal színesebb, mint ahogyan elsőre gondolnánk. Először is le kell szögezni, hogy nem igaz, hogy az elnöknek nincs lehetősége formálni a magyarországi diplomáciát. Véleményem szerint sokkal nagyobb hatása volt a magyar külpolitikára, mint amivel az első

⁸⁵ Sólyom László pohárköszöntője Alfred Moisiu albán köztársasági elnök tiszteletére adott díszvacsorán. 2006. június 15. http://www.keh.hu/keh/beszedek/20060615moisiu_poharkoszonto.html

⁸⁶ „Magyarországon nem csak a kormányzat, a magyar lakosság is szimpátiával követi a török integrációs felkészülést. Egy 2005-ben végzett közvélemény-kutatás szerint a magyarok hatvankét százaléka fogadná szívesen Törökországot az Európai Unióban. Bízunk benne, hogy a török tagság támogatottsága az Európai Unió többi tagországában is növekedni fog.” Részlet Sólyom László Ahmet Necdet Sezer török köztársasági elnök tiszteletére adott díszvacsorán elmondott beszédéből. 2006. július 25. http://www.keh.hu/keh/beszedek/20060725sezer_poharkoszonto.html

⁸⁷ Sólyom László köztársasági elnök beszéde a schengeni csatlakozás előestéjén. 2007. december 20. <http://www.mtv.hu/videotar/?id=14814>; Sólyom László köztársasági elnök interjúja a TV2-nek a schengeni csatlakozás előestéjén (2007. december 20.) http://tv2.hu/2007-12-21/EXKLUZIV_-_Solyom_Laszlo_a_hatarnyitasrol/

⁸⁸ Beszéd az Országgyűlés alakuló ülésén. 2006. május 16. www.keh.hu/keh/beszedek/20060516ogy_beszed.html

⁸⁹ Bodoky Tamás - Kárpáti Márton: Még nem adtam fel. *Index.hu*,. 2007. december 4. <http://index.hu/politika/belfold/solyom8713/>

interjúi alapján maga is számolt. Saját „frontot” nyitott, a hazai diplomáciai testületek támogatása nélkül ért el fontos, a nemzetközi életben is jegyzett sikereket. Itt elsősorban a Zöld Elnökök Hálózatára gondolok. Csak remélni lehet, hogy a kormányzati diplomácia felismeri az elnök munkája nyomán megeremtődött lehetőségeket, és azokat támogatva, a külügyi stratégia egyik alapjává emeli a zöld irányvonalat.⁹⁰ Hívó szó lehet ez Magyarország 2011-es soros uniós elnöksége alkalmával is.

Sólyom László elnökségének jelmondatául a „lehet más a politika” szlogent választotta. Eddigi külpolitikai tevékenységéből látható, hogy elnökségének ebben a szegmensében ennek szellemében cselekedett: lehet más a (kül)politika.

---

⁹⁰ Itt érdemes megjegyezni, hogy a magyarországi zöld diplomáciát többek között a magyar székhellyel rendelkező, a környező országokkal jó kapcsolatot ápoló Regional Environmental Center for Central and Eastern Europe (REC) is segíti, segíthetné. A szervezet honlapja: www.rec.org